

თანამედროვე პალესტინური ავტობიოგრაფიული რომანი

ნებისმიერი დოკუმენტური პროზის ერთ-ერთი მთავარი ღირსება ისაა, რომ იგი რეალობას, ნამდვილ ამბებს ეფუძნება, რაც მკითხველისთვის ორმაგად საინტერესოა განსაკუთრებით დღეს და განსაკუთრებით ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში, სადაც ხშირად მედიის საშუალებითაც მიმდინარეობს ბრძოლა, საინფორმაციო ომი, ერთი სინამდვილის სხვადასხვაგვარად წარმოჩენა, სტერეოტიპების შექმნა. ამიტომ რაოდენ პარადოქსულადაც არ უნდა მოგვჩვენოს, ხშირ შემთხვევაში მთხრობელის მიერ სუბიექტურად აღქმული რეალობაა სწორედ მკითხველთა ინტერესის საგანი და არა მოვლენათა „ობიექტური“ გაშუქება, მიმოხილვა თუ ანალიზი ექსპერტების, პოლიტიკოსებისა თუ ჟურნალისტების მიერ. აქედან გამომდინარე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება დოკუმენტურ პროზას, მემუარულ ლიტერატურას. ეს ის შემთხვევაა, როცა მე როგორც მკითხველს მაინტერესებს სწორედ მთხრობელის დამოკიდებულება, პოზიცია, ემოცია, ხედვა. მაინტერესებს, მან რა განიცადა, რა იგრძნო, რა შეემთხვა, რა გადახდა. აქ არ არის ვიდეოკამერა, რომელიც რაღაცას აფიქსირებს ან მესამე პირი, რომელიც რაღაცას გვიამბობს. აქ არის თვითმხილველისა და განმცდელის მიერ პირველ პირში მოთხრობილი ამბავი. ფაქტია, რომ თანამედროვე მსოფლიოში დოკუმენტური პროზა (non-fiction), თვითმხილველის მიერ განცდილი და დანახული რეალობა (ე.წ. oral history) თანდათან მხატვრულ ფანტაზიაზე (fiction) უფრო მოთხოვნადი ხდება, ხოლო თარგმანი არის ხიდი, რომლის საშუალებით შესაძლებელია ერთი მხრივ, გამოცდილების გაზიარება, ხოლო მეორე მხრივ, იმის ამოკითხვა, რაც არ ჩანს მედიის ენით მოწოდებულ ინორმაციაში.

მემუარულმა ლიტერატურამ განსაკუთრებული დატვირთვა პოსტ-კოლონიურ ეპოქაში შეიძინა. ავტობიოგრაფია აკადემიურ სივრცეში აუდიტორიასთან ურთიერთობის გარკვეული ფორმაც კი გახდა. ხშირად ამბობენ, რომ ის კონკრეტული პოლიტიკური მიზნებით იწერება. არსებობს ავტობიოგრაფიის მთელი თეორია, რომელსაც ანტერესებს ერთი მხრივ, სად გადის ზღვარი დოკუმენტურობასა და მხატვრულობას შორის, და მეორე მხრივ, ის სპეციფიკური, ადგილობრივი თემები, რომლითაც ეს ჟანრი გამოირჩევა. ამ თვალსაზრისით ავტობიოგრაფია შეიძლება განვიხილოთ როგორც ჟანრიც, კონცეფციაც და ტენდენციაც. გერმანელმა მკვლევარმა სიუზან ენდერვიცმა ავტობიოგრაფიას პალესტინურ სინამდვილეში „ერთადერთი და უნიკალური პალესტინური ფაზა“ უწოდა - ავტორები არა მარტო მოგვითხრობენ თავიანთ ცხოვრებაზე, არამედ ცდილობენ ამ მონათხრობით ნამდვილი პალესტინა დაგვანახონ და, შესაძლოა, დასავლეთის თანაგრძნობა გამოიწვიონ. მაინც რა როლი ენიჭება ავტობიოგრაფიას თანამედროვე პალესტინურ რეალობაში?

ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორი ანდრეას ფლიჩი აღნიშნავს: „ავტობიოგრაფია ფიქრიანი შესვლაა წარსულში, თუმცა ავტორს არა აქვს უფლება, მოსწყდეს აწმყოს ან დროს. ამგვარად, ის დროთა შემაკავშირებელი გამოდის. მემუარები მოგონებაა, გახსენებაა.

გახსენება და ხსოვნა კი ერთი და იგივე არ არის“. თუმცა სწორედ ხსოვნის საკითხმა შეიძინა განსაკუთრებული მნიშვნელობა პალესტინურ ავტობიოგრაფიაში. ეს არ გახლავთ უბრალოდ წარსულის გახსენება. ხსოვნა მჭიდროდაა დაკავშირებული იდენტობასთან. 1948 წლიდან მოყოლებული ხსოვნა პალესტინურ კონტექსტში არის გადასახლებული ადამიანის ხსოვნა. პარადოქსია, მაგრამ პალესტინელი არაბები იმავე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ, რომელშიც აქამდე ებრაელები იყვნენ.

პარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორ ჰომი ბჰაბჰას აზრით, პალესტინელები პალესტინაში წარმოადგენენ „მარგინალიზებულ უმცირესობას“, რომელიც თავის საკუთარ ეროვნულ, ნაციონალურ სივრცეს ქმნის და ამ სივრცეში არანორმალურად აღიქმება ყოველივე ის, რაც სახელმწიფოს ხელისუფლების მიერ, ჩვეულებრივ, ნორმად მიიჩნევა. უმცირესობისთვის (ე.ი. პალესტინელი არაბებისთვის) პრობლემატური ხდება მიღება იმისა, თუ როგორ აღიქვამს უმრავლესობა (ე.ი. ისრაელელი ებრაელები) საკუთარ ისტორიულ მახსოვრობას. ებრაელებს კოლექტიური მახსოვრობა (ებრ. *ზიქრონ*) იდენტობის შენარჩუნებაში დაეხმარა (ძველ აღთქმაშიც ხომ არის გადასახლება, აყრა, მაგრამ მას ღმერთის მიერ აღთქმული ხსნა მოსდევს). შედეგად იარაღის ძალით განადგურებული არაბული სოფლების ადგილი „აუთენტურმა“ ებრაულმა ხედებმა შეცვალა. მეოცე საუკუნის სამოციანი წლების შემდეგ პალესტინის მიწა დაუკავშირდა ებრაელთა ისტორიულ დროს და არა გეოგრაფიული სივრცის ისტორიას. ე.წ. „ახალმა ებრაელმა“ თითქოს პირდაპირ განდევნა ახლანდელი ისტორია. ებრაული კულტურული გამოცდილების ჰომოგენურობამ პალესტინაში ეფექტურად ჩაახშო ყველა საპირისპირო ხმა. დღეს ერთი მხრივ, აქ მცხოვრები არაბები მოგვევლინნენ ამ მიწის მკვიდრ ხალხად - ადგილობრივებად და გახდნენ ხაზგასმით პალესტინელი არაბები, მეორე მხრივ, ამ მიწას მთლიანად გამოაცალეს მისი არაებრაული ისტორია, მთელი ის მატერიალური მასალა, რაც ძველი ისტორიის რეკონსტრუქციას შეუწყობდა ხელს. არქეოლოგიაც კი ბრძოლის ველად იქცა. ისრაელის სახელმწიფომ მტვერი გადაწმინდა აქაურ ტერიტორიას და თავისი მემკვიდრეობა გამოაჩინა, პალესტინელები კი ამ მიწასთან დაკავშირებული ისტორიული ხსოვნის გარეშე დატოვა. შეიძლება ითქვას, რომ მიმდინარეობს ხსოვნების კონფლიქტი. ებრაული ხსოვნის სიჭარბემ და ყოველსმომცველობამ პალესტინელთა მახსოვრობის კულტურის გამძაფრებას შეუწყო ხელი - თუ საუკუნეების განმავლობაში გასახლებული ებრაელები ხსოვნამ გადაარჩინა, არაბებიც ხსოვნამ უნდა გადაარჩინოს. ამიტომაც, რომ არა ავტორებთან ხშირია ფრაზები „ხსოვნა მომავლისათვის“, „ხსოვნა იმისათვის, რომ გახსოვდეს და არ დაივიწყო“ და სხვ. პალესტინელი პოეტი მაჰმუდ დარვიში აღნიშნავდა ამის შესახებ: „ის, ვინც თავის ისტორიას წერს, ამ ისტორიის მიწა მასზე მემკვიდრეობით გადადის...“ ამგვარად, პალესტინური კულტურის ხსოვნა ებრაული კულტურის ხსოვნას დაუპირისპირდა.

ისრაელის სახელმწიფოს შექმნის შემდეგ პალესტინელი არაბები ისტორიული ხსოვნის მიღმა აღმოჩნდნენ. მათთვის დიდი დარტყმა იყო 1967 წელი. ამ მარცხმა დაღი დაასვა მთელ მათ შემდეგდროინდელ პირად თუ საზოგადოებრივ ისტორიას: „1967 წლის ივნისის

დამარცხების მერე რიცხვი 67 ჩემთვის მარცხის სიმბოლოა.“ - წერს თავის მემუარებში ალ-ბერლუთი, - „მას ტელეფონის ნომრებშიც ვარჩევ და მანქანის ნომრებშიც, სასტუმროს ოთახების კარებზეც, მსოფლიოს ნებისმიერ ქუჩაზე და თეატრისა თუ კინოს ბილეთზე, წიგნის გვერდზე, სახლის ან დაწესებულების მისამართზე, მატარებლის წინა ნაწილზე, მსოფლიოს ნებისმიერი აეროპორტის ფრენის ნომერში ელექტრონულ დაფაზე. ეს რიცხვი თავის ჩარჩოში გაიყინა თითქოს. რიცხვი კი არა, მისი ქანდაკებაა ცვილის, გრანიტის, ტყვიის; წაუშლელი ცარცის წარწერაა დაფაზე შავ დარბაზში. არ იფიქროთ, რომ მე მას ცუდ ნიშნად მივიჩნევ, უბრალოდ ვამჩნევ.“ ამ ტრამვამ თუ მენტალურ-ფსიქოლოგიურმა პრობლემამ რეპრეზენტაციის კრიზისი წარმოშვა ხელოვნებასა და ლიტერატურაში, რაც პირდაპირ უკავშირდება როგორც პიროვნულ, ისე ისტორიულ ხსოვნას. ოთხმოცდაათიან წლებში, ე.წ. პოსტ-სიონისტურ ისრაელში თვით ებრაელებმა აღიარეს პალესტინელი არაბები „კოლონიზებულ დაჯგუფებად“, რომლებიც თითქოს მოსწყდნენ ისტორიულ წარსულს, მათი ხსოვნა კი ლტოლვილობის პერიოდს ვეღარ გასცდა.

ამ ვითარებაში პალესტინური სოციალური ცხოვრების ასახვასა თუ საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი როლი ავტობიოგრაფიას დაეკისრა. გერმანელი მკვლევარის, ანგელიკა ნოვირტის აზრით, პალესტინური ავტობიოგრაფია არის ერთი მხრივ, წერილობითი დოკუმენტი, რომელიც სადავო ტერიტორიაზე აცხადებს პრეტენზიას, მეორე მხრივ კი, დამამტკიცებელი საბუთი იმისა, რომ მარგინალიზებული ჯგუფის კულტურა ისეთივე ფასეულია, როგორც დომინანტურის. ავტობიოგრაფიებში ასახული პალესტინა ერთი მხრივ, იძულებით გადაადგილებულებისა და ლტოლვილთა ბანაკებში მიმოფანტულების პალესტინაა, მეორე მხრივ, საკუთარ მიწაზე დარჩენილი ფუნქციადაკარგული ადამიანების პალესტინა. ორივე შემთხვევაში მათი უმრავლესობა უუფლებო მდგომარეობაში აღმოჩნდა. მათთვის სამშობლოს ძიების პროცესი დღემდე სხოვნისა და ტექსტის ვირტუალურ სივრცეში მიმდინარეობს.

მურიდ ალ-ბარლუთისაც ყველაფერი ახსენდება თორმეტდღიანი „დაბრუნებისას“. ის თავის წიგნში მოგზაურობას სწორედ ვირტუალურ სამშობლოში განაგრძობს, იქ, სადაც ახლა რეალურად ერთი ბინა, ოთახი ან საკუთარი ღამის გასათევი ადგილიც არ მოეპოვება. დაბრუნების სიხარულს მშობლიური ადგილების ცვლილებით გამოწვეული სევდა ცვლის - ოკუპაციამ ხომ ქალაქი სოფელს დაამსგავსა, სოფელი კი მოსპო. პოეტს უწევს იმის გაცნობიერება, რომ ის ბოლომდე ვერ დაბრუნდა და ვერც ვეღარასოდეს დაბრუნდება. აღარ არსებობს სამშობლო, რომელიც მის წარმოსახვაში აქ „დაბრუნებად“ არსებობდა; სამშობლო, რომელიც მას ახსოვდა. ეს კიდევ უფრო ამძაფრებს ტრაგიკულობის განცდას. თუ, ჩვეულებრივ, ავტობიოგრაფიის ავტორისთვის უფრო მნიშვნელოვანი წარსულია, ალ-ბარლუთისთვის აწმყო არ არის ნაკლებმტკივნეული. ის სვამს შეკითხვებს არა მხოლოდ წარსულთან, არამედ მომავალთან დაკავშირებით - თუ უფლება მისცეს, როგორ უნდა დაბრუნდეს ქალაქში? ვთქვათ, ვაჟი ჩამოიყვანა. სად უნდა იცხოვროს მან? - „როგორ მოვუპოვო თამიმს თავისი უფლება ამ ადგილზე?“

კლასიკური ავტობიოგრაფია ადამიანის მიერ საკუთარი ცხოვრების აღწერაა. ძნელია განსაზღვრო, რა დამოკიდებულებაა რეალურად არსებულ წარსულსა და ავტორის მიერ აღქმულ წარსულს შორის, სად მთავრდება მის მონათხრობში პირადული და სად იწყება საზოგადო. ამასთან დაკავშირებით ალ-ბარლუთი აღნიშნავს: „ჩემთვის მთავარია გადმოვცე ის, რასაც თავად განვიცდი. პირველ რიგში საკუთარი მიკროკოსმოსის მწამს, შინაგან ხმას ვენდობი, მას აღვიწერ... არც ისტორიკოსი ვარ, არც პოლიტიკოსი, არც რომელიმე პარტიის ან ფრაქციის აპოლოგეტი. გარე სამყაროს მოვლენებთან შეხებისას ვცდილობ, პირველ რიგში საკუთარ თავთან ვიყო მართალი.“ თუმცა პირადი ამბის თხრობისას ის ვერ ასცდა პალესტინის ისტორიის მოყოლას, რომელიც ფაქტობრივად დევნილობის ისტორიაა.

საერთოდ, პოსტკოლონიური ეპოქისთვის დამახასიათებელია „კოლექტიური ხსოვნა“, „კოლექტიური ავტობიოგრაფია“, როცა წაშლილია ზღვარი ინდივიდსა და საზოგადოებას შორის. ლაიპციგის უნივერსიტეტის პროფესორი ვერენა კლემი იყენებს ტერმინს „პოლი-ბიოგრაფია“, რადგან ჩვენ ეპოქაში ხშირია შემთხვევა, როცა ადამიანს რამდენიმე ქვეყანაში უწევს ცხოვრება და ბიოგრაფიაც კი გლობალიზებული გამოდის. „ავტორი ირჩევს კომპლექსურ ნარატიულ სტრატეგიას, სადაც პირადი ბიოგრაფია ქვეყნის ხმებშია გადახლართული,“ - წერს ვერენა კლემი, - „იზოლირებული, გადასახლებული ინდივიდი საზოგადოების სიმბოლურ ფორმაში ბრუნდება... პირველ პირში თხრობა აუთენტურობისა და იდენტობის ხაზგასმით, ავტობიოგრაფიულის და მხატვრულობის შეზავებით ძალიან პოპულარული ნარატიული ფორმა გახდა. პოლი-ბიოგრაფიული „მე“ ახლო აღმოსავლეთის რეალობას გადმოგვცემს.“

„მე ვნახე რამალას“ ქართული თარგმანის გამოსვლის შემდეგ მკითხველებში ძირითადად ორი აზრი გამოიკვეთა: ერთი მხრივ, ბევრ ქართველ ლტოლვილს გაუჩნდა აზრი, რომ მას და წიგნის ავტორს საერთო სულიერ-ემოციური მდგომარეობა აქვთ - როცა დროს გამოორებს ადგილს, მეორე მხრივ კი, უამრავი ადამიანი გვიზიარებდა აზრს იმის შესახებ, თუ რა სხვაგვარად წარმოედგინა შორიდან და არა შიგნიდან დანახული კონფლიქტი. თუ მკითხველთა ერთმა ნაწილმა თავი გააგიგივა ალ-ბარლუთისთან როგორც ლტოლვილთან (იხ. ნანა კუციასა და ნინო ვახანიას რეცენზიები), მკითხველთა მეორე ნაწილის მოსაზრებამ კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა, თუ როგორ ებრძვის ასეთი ტიპის ლიტერატურა სტერეოტიპულ შეხედულებებს. ჩვენს საზოგადოებაში ერთ-ერთი ასეთი შეხედულება პალესტინელ არაბებს ტერორისტებთან ან უვიც, უკულტურო ბრბოსთან აიგივებს. საერთაშორისო მედიაში ხშირად უფრო მკაფიოდ ჩანს მატერიალურად ძლიერის, ამ შემთხვევაში ისრაელის მიზანი და ინტერესები. ამასთან დაკავშირებით „მე ვნახე რამალაში“ ვკითხულობთ:

„როცა იცხაკ რაბინი მჭევრმეტყველურად საუბობდა ისრაელის, როგორც აბსოლუტური მსხვერპლის, ტრაგედიაზე, და როგორც თეთრი სახლის ბაღში თავმოყრილი, ისე მთელი მსოფლიოს მსმენელთა თვალები ცრემლით ივსებოდა, ვიცოდი, დიდხანს არ დამავიწყდებოდა სიტყვები, რომელიც მან მაშინ თქვა: „ჩვენ

ომისა და ძალადობის მსხვერპლნი ვართ. არ გვახსოვს არც ერთი წელი და არც ერთი თვე, ჩვენს მშობლებს რომ არ ეგლოვოთ შვილები.“ ვიგრძენი ცახცახი, რომელსაც მაშინ განვიცდი, როცა წარუმატებელი ვარ და არაფრის გაკეთება შემძლია. რაბინმა ყველაფერი წაგვართვა, ჩვენი სიკვდილის ისტორიაც კი.“

ისტორიის დაკარგვა - აი, მთავარი პრობლემა პალესტინელებისა. მურიდ ალ-ბარდუთიმ, რომელმაც ისრაელის სახელმწიფოს შექმნის შემდეგ უამრავი ახლობელი ადამიანი დაკარგა, მსოფლიოს თავისი წიგნით უთხრა ის, რის ხმამაღლა თქმის შეუძლებლობაც მასში ბრაზს, ცახცახს იწვევდა... და წარმატებასაც მიადწია.

მწერალმა მანია ჯალიაშვილმა გულწრფელად აღიარა: „წიგნისთვის წამდვარებულ წინათქმაში აღნიშნულია - ალ-ბარდუთის არ ეგონა, რომ მისი წიგნის წაკითხვის შემდეგ ადამიანები აზრს შეიცვლიდნენ ამ კონფლიქტის შესახებო. მიინდა გითხრათ, რომ მე ერთ-ერთი ვარ მათ შორის, აქამდე ისრაელს უფრო თანავუგრძნობდი. ახლა ჩემთვის მეორე მხარეც არსებობს.“

დათო ტურშვილმა თარგმანის ტელევიზიით წარდგენისას აღნიშნა: „იცით, რომ არის კონფლიქტი პალესტინასა და ისრაელს შორის. მთელი სამყარო თითქოს ორ ნაწილადაა გაყოფილი და ერთი ინდივიდი, კონკრეტული ადამიანი ხშირად განგვაწყობს ამა თუ იმ ქვეყნის მიმართ. მე მყავს მეგობარი, ებრაელი მწერალი ედგარ კერეტი, შესანიშნავი ადამიანი, რომლის გამოც ებრაელების მხარეს ვიყავი, მაგრამ ამ წიგნს ვინც წაკითხავს, რა თქმა უნდა, გადავა, პალესტინელების მხარეს, როგორც მე დამემართა, გარკვეული დროით მაინც.“ მე დავამატებდი, რომ აუცილებელი არ არის კონკრეტულად ვინმეს მხარეს იყო. უბრალოდ, განსხვავებული კუთხიდანაც უნდა დააკვირდე მოვლენებს და უნდა გაინტერესებდეს, სინამდვილეში რა მოხდა.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ემერიტუსმა, არაბისტმა და მთარგმნელმა ნანა ფურცელაძემ აღნიშნა: „მიუხედავად იმისა, რომ პალესტინელთა ნაწარმოებებს კარგად ვიცნობ, ამ წიგნით თითქოს შიგნიდან დავინახე პალესტინელთა პრობლემა, ძალიან ადამიანურად გადმოცემული, ყოველგვარი პოლიტიკური სარჩულის გარეშე.“ სტუდენტებმაც გამოიხარეს აზრი. ისინი ფიქრობენ, რომ პალესტინელთა შორის ბევრი არ იქნება ალ-ბარდუთისნაირი პიროვნება, რომელიც მხოლოდ სხვისი კრიტიკით არ არის დაკავებული, მტერს არ ლანძღავს და საკუთარ შეცდომებს ეძებს: „არ არის საკმარისი მხოლოდ ოკუპანტების, კოლონიზატორების, იმპერიალისტებისა და სხვათა ბრალზე საუბარი. უბედურება ადამიანებს ციდან კომეტებივით როდი ატყდებათ ბუნების ლამაზი სცენის ფონზე?! ჩვენც ვართ რაღაცაში დამნაშავენი - შორსმჭვრეტელობით ვერ გამოვიჩვენებთ... ყველაზე ადვილია სხვას დასდო ბრალი, შენ ნაკლზე კი თვალი დახუჭო.“

„მე ვნახე რამალამ“ ადამიანებს აზრი შეაცვლევინა. მურიდ ალ-ბარდუთის გზავნილი მიღებულია. მკითხველი დარწმუნდა, რომ პალესტინელ არაბებს ტერორისტული აქტების

ჩადენის გარდა ლექსების წერაც ეხერხებათ, და რომ პალესტინაში მარგინალიზებული ჯგუფის კულტურა ისეთივე ფასეულია, როგორც დომინანტურის. ამ მიმუარებს თამამად შეიძლება ეწოდოს „ერთადერთი და უნიკალური პალესტინური ფაზა“, სადაც ასახულია რეალობასა და წარმოსახვას შორის გაჩხერილი პალესტინა. დღეს შესაძლოა რამალა თავისი არაბული გარემოთი, სურნელებითა თუ გემოთი ამ წიგნში უფრო რეალურად არსებობს, ვიდრე რეალობაში. ალ-ბარღუთის ხსოვნამ გააცოცხლა ნამდვილი პალესტინა. ამ ხსოვნამ ახლა პალესტინელი არაბები უნდა გადაარჩინოს.

ნინო დოლიძე

2014 წლის სექტემბერი